

TÜRK DÜNYASI PARLAMENTERLER BİRLİĞİ

TÜRK DÜNYASI KONFERANSLARI

30 KASIM 2019

ARAP BAHARININ SURİYE VE HATAY ÜZERİNDEN TÜRKİYE'YE ETKİLERİ

İsmail CİNGÖZ*

Dünyanın neresinde bahsi geçse “İslam” ve “Müslümanlar” anlamını çağrıştıran (Akpınar, 2012: 50) Ortadoğu, kelime olarak Avrupa orijinlidir. Tanımlayana göre değişik ülkelerin dâhil edilebildiği coğrafi bir bölgeyi tarif etmek için kullanılan Ortadoğu kavramı “Kuzey Afrika, Doğu Akdeniz ve Körfez alt-bölgelerine dâhil olan ülkelere oluşan coğrafi bölgedir” (Sander, 2013: 220-221) şeklinde tarif edilmektedir. Bu coğrafi alanın en stratejik odak noktasında umulmadık bir şekilde Suriye bulunmaktadır. Türkler için Suriye adeta Anadolu’ya girişi kapısı olmuştur.

Şam Üniversitesi’nden bir akademisyenin “Suriye’ye hükmeden dünyaya hükmeder” sözünü doğrular şekilde (Bodur, 2014: 221) Ortadoğu’nun en stratejik bölgesinde yer alan Suriye, jeopolitik konumu nedeniyle stratejik üstünlüğü elinde tutmak isteyen güçlerin nüfuz mücadele alanlarından birisi olmuştur (Akdemir, 2000). Semavi dinlerin doğduğu Ortadoğu, tarihin her döneminde büyük devletlerin hedefi olmuştur. Sümerler, Hititler, Asurlular, Babilliler (Sağlam, 2006: 2/1), Persler, Grekler, Romalılar, Araplar, Moğollar, Tatarlar ve Türk imparatorlukları bölgede hâkimiyet sürmüşlerdir (Sander, 2011: 73-74).

Nüfus ağırlıklı çoğunluğu Araplardan oluşuyor olsa da gerek etnik gerekse dini yapı olarak homojen değildir¹. Türk, Ermeni ve Kürtler olmak üzere birçok etnik unsuru da barındıran bölgede (Demir, 2012: 69); Irak’ta Keldaniler, Mısır’da Kiptiler, Suriye’de Antik Hristiyanlar ve Lübnan’da Maruniler (Tandoğan, 2013: 15) yoğunur. Özellikle Suriye ile Irak, etnik ve dini olarak Ortadoğu’nun minyatür bir örneğini oluşturmaktadır (Laçiner v.d., 2004: 83). Tarihi geçmişi M.Ö. 3000 yılına kadar giden, tarihin her döneminde bölgenin kuvvetli devletlerinin hâkimiyeti altında kalmış olan **Suriye 634, Irak 637** yılında İslam dünyasına dâhil olmuştur (Ertuğrul, 2014: 11).

Ortadoğu’ya Türklerin düzenli yerleşimler her ne kadar İslam’ı kabullerinden itibaren başlamış olsa da daha önceki dönemlerde Orta Asya’dan bölgeye yerleşmeye başladıkları bilinmektedir. En büyük Türk göçü 1055 yılında Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey döneminde yaşanmış olmakla birlikte (Öz, 2014: 6), yoğun Türk göçleri 11. yüzyıldan itibaren başlamıştır.

Bu göçlerin doğal bir sonucu olarak 1040 yılında Selçuklularla başlayan Türk hâkimiyeti (Turan, 2002: 598); 1098-1268 yılları arasında bir dönem Haçlı egemenliği ile kesintiye uğramıştır. Mısır’da kurularak 868 ve 905 yılları arasında bu bölgede hüküm sürmüş ilk bağımsız Türk Devleti olan Tolunoğulları Devleti’dir. Ardından bölge Sultan Baybars döneminde 1268 yılında yine bir Türk devleti olan Memluk Devleti’ne geçmesi ile Suriye, Antakya ve Çukurova bölgelerine yoğun Türk göçlerinin bir sonucu olarak nüfusu Türkler lehine değişmeye başlayan bölgede (Gökdemir, 2011: 3; Gül, 2014: 19-20) idare de Türklerle geçmiştir.

* Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Uzmanı/M.Sc., BULTÜRK Derneği Ankara Temsilcisi, TDPB Basın Kulübü Başkanı, cingozismail01@gmail.com

¹ Suriye Nüfusu: 23 Milyon (%90’ı Arap, %9’u Kürt, %1’i Türkmen, Ermeni ve Çerkez (USAK, 2011: 5-9). Irak Nüfusu: 20 Milyon (%63 Arap, %18 Kürt, %16 Türkmen ve %3 Hristiyan (Diğer Azınlıklar) (Öz, 2014: 11-12).

Yavuz Sultan Selim'in 23 Ağustos 1514 Çaldıran, 18 Ağustos 1516 Mercidabık ve 22 Ocak 1517 Ridaniye zaferleri ile Irak ve Suriye bölgelerinde başlayan Osmanlı idaresi 1918 yılına kadar devam etmiş ve nüfuzunu arttıran bazı valilerin isyan hareketleri ve son dönemler hariç genel manada huzur ve istikrar hâkim olmuştur.

Sömürge mücadelesi ile dünyadan daha fazla pay kapma yarışına giren büyük Avrupa devletleri, XVIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren artık iyice zayıflamış olan Osmanlı Devleti'ni nasıl paylaşacakları üzerine çeşitli planlar yapmaya başlamışlardır. Onlara aradıkları fırsatı Birinci Dünya Savaşı bir adım daha yaklaştırmıştır.

Osmanlı Devleti ilk zamanlarda tarafsızlığını ilan etmişse de daha sonra yaşanan gelişmeler, Almanya'nın ve Avusturya-Macaristan'ın yanında savaşa dâhil olmak zorunda kalmıştır. Savaş Avrupa devletleri arasında yaşanırken, ağırlıkla Osmanlı topraklarında devam etmiştir. Büyük devletler savaş öncesinde ve savaş döneminde mağlup devletlerin nasıl paylaşılacağı üzerine bir dizi planlar yaptıkları görülmektedir. Bu planlara en iyi örnek **Sykes-Picot Antlaşması** (16 Mayıs 1916)² ile **Balfour Deklarasyonu**'dur (2 Kasım 1917) imzalayanlar Fransa, İngiltere ve Rusya Ortadoğu'nun nasıl paylaşılacağını içeren ve "gizlilik kaydı olan" mutabakatlar sağladılar.

Adana, Mersin, Antep, Urfa, Maraş, Musul, Suriye ve Lübnan'ı Fransızlara, Basra Körfezi'nden Musul'a kadar Irak ve Ürdün'ü İngilizlere, İstanbul ve Kuzey Anadolu'nun Ruslara bırakılmasını planlayan ve Ortadoğu'nun haritalarını yeniden çizen bu Antlaşmalara, Filistin topraklarının Yahudilere vatan olarak verilmesi de dâhil edilmiştir. Bu antlaşmalarda dikkat çeken husus; İngilizlerin Şerif Hüseyin'e Arap Krallığı sözü vermelerinden altı ay sonra imzalanmıştır.

Ortadoğu petrollerine göz diken emperyalist güçler, bu toprakların Osmanlı Devleti'nden kopartılarak kendi kontrollerine geçirebilmek için Birinci Dünya Savaşı devam ederken bir taraftan da Arap milliyetçiliği körüklenmiştir (Akdemir, 2000). İngilizlerin teşvikiyle 27 Haziran 1916'da isyan hareketi başlatan Şerif Hüseyin'e (Kılınçkaya, 2008: 93) Osmanlı Ordusu içerisinde bulunan Arap kökenli subaylarda Arap Milliyetçiliği faal olarak bulunmasına (Umar, 2004: 290) ve İngilizlerin tüm gayretlerine rağmen Suriye bölgesi ilk etapta beklendiği kadar katılmamış, isyan Hicaz bölgesi ile sınırlı kalmıştır fakat Cemal Paşa'nın Arap aydınları ve ileri gelenlerinden 11 kişiyi 21 Ağustos 1915'te Şam'da, 21 kişiyi 6 Mayıs 1916'da Şam ve Beyrut'ta idam ettirmesi Arapların Osmanlıya olan bağlılıklarının sarsılmasına sebep olmuştur (Artuç, 2008: 301-312; Aslan, 2008: 9-24). İdam edilen şahıslara uygulanan müeyyideler hukuken doğru olsa da (Cemal Paşa, 2012: 37) bu kişilerin yakın çevresi Cemal Paşa'nın şahsında Osmanlı Devleti'ne kinlenerek isyanlara dâhil olmuşlardır.

Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'nda yenilgiyi kabul ederek 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesini imzaladığı zamana kadar Musul haricinde (Kürkçüoğlu, 1982: 240) bütün Arap toprakları İngilizler ve Fransızlar tarafından paylaşılarak işgal edilmiştir. Mondros Mütarekesi kapsamında Osmanlı topraklarında işgaller devam ederken Son Osmanlı Mebusan Meclisinin 28 Ocak 1920 tarihli Misak-ı Millî kararına göre Mütareke'nin imzalandığı tarih itibarıyla işgale uğramamış bölgelerin vatandan ayrılamayacağı milli bir ilke olarak kabul edilmiştir.

İşgalin ardından 8 Mart 1920'de Fransızların himayesinde Şerif Hüseyin'in oğlu Emir Faysal Lübnan ve Filistin'in dâhil olduğu bölgede Birleşik Suriye Devleti, kardeşi Emir Abdullah da Irak Kralı olarak ilan edilmiştir. Arapların; Rusya Bolşevik ihtilali sonrasında gizli anlaşmaları ile aldatıldıklarını anlamaları üzerine Baasçılık (Arap Ulusçuluğu) hareketlerine yönelmelerine sebep olmuştur (Akpınar, 2012: 55). Bu doğrultuda Kral Faysal, Arapları Fransızlara karşı kışkırtmaya başlarken, bir taraftan da daha önce

² Sir Mark Sykes; İngiliz yazar, diplomat, asker ve gezgin (16 Mart 1879- 16 Şubat 1919). François Marie Denis Georges-Picot, Fransız bir diplomat ve avukat (21 Aralık 1870- 20 Haziran 1951)

Osmanlı ordusunda görev yapan subaylar vasıtasıyla Mustafa Kemal ile irtibata geçerek işbirliğinin yollarını aradıkları, Faysal ve Arapların bu sayede Fransızlara karşı ortak mücadele hedeflemiş oldukları görülmektedir (Umar, 2004:434-453). Bu süreç yaşanırken Fransızların gizli antlaşmaları tatbikleri kapsamında işgal harekâtlarına Kral Faysal'ın direnmesi ve yaşanan savaşlar sonucu 25 Temmuz 1920'de Suriye'yi tamamen işgal eden Fransızlar, Faysal krallığına son vermiştir.

Yaşanan işgale karşı Mustafa Kemal tarafından başlatılan ve olağanüstü şartlar içerisinde devam eden Millî Mücadele döneminde Güney Cephesinde, savaşın durdurulabilmesi için (Sarıay, 2001: 23) Türkiye ile Fransa bir araya gelmiştir. Türkiye, tarihi haklarının dikkate alınarak bundan sonra Suriye sınırı belirlenirken **“Türk Mezarı”** adıyla bilinen ve Osmanlı Hanedanı kurucusu Osman Gazi'nin dedesi Süleyman Şah'ın mezarı olduğuna inanılan Caber Kalesi'nin Türkiye'ye bırakılarak, sınır hattının burası olmasını teklif etmiştir. Bu teklif kabul edilmemekle birlikte, Caber Kalesi ve kuzeybatı eteklerindeki “Türk Mezarı” bölgesinin (8.797 m²) Türkiye'ye bırakılması³ ve sınırın daha kuzeyden geçmesi hususunda varılan mutabakat sonrası imzalanan 20 Ekim 1921 tarihli Ankara Antlaşması'na göre (TBMM, 1337) İskenderun Sancağı, Misak-ı Milli hilafına olarak özel bir idare şekli tanınmak suretiyle Suriye sınırları içerisinde kalmıştır (Soysal, 2000: 48-52).

Sancak bölgesine tanınan bu özel idare şekli ile Türk Halkının hakları güvence altına alınırken, gelecekte olası bütünleşmeye de zemin hazırlanmış (Turhan, 2012: 9), ayrıca Adana, Mersin, Osmaniye, Kilis ve Antep Türkiye'ye bırakılmıştır (Sağlam, 2006: 2/38). Millî Mücadele 9 Eylül 1922'de Yunanlıların denize dökülmesinin ardından 11 Ekim 1922'de imzalanan Mudanya Mütarekesi ile askerî açıdan, 24 Temmuz 1923 Lozan Antlaşması'yla da siyaseten başarılı bir şekilde sonuçlanmıştır. Lozan görüşmeleri ile Irak sınırı haricinde Türkiye'nin sınırları uluslararası arenada tanınmıştır. Fakat 1921 Ankara Antlaşması kapsamında Hatay, Fransız Suriye Manda yönetimine bırakılmak durumunda kalmıştır. Fransız Manda İdaresinde Suriye; Halep Devleti, Şam Devleti, Dürzi Devleti, Lübnan Devleti, Alevi Devleti ve İskenderun Sancağı şeklinde küçük devletçikler şeklinde yönetmiştir. Bu yönetim 1936'da değiştirilerek Lübnan hariç, Suriye Devleti adı ile bağımsızlık çalışmaları başlatılmıştır (Sağlam, 2006: 2/39).

Lozan Antlaşması imzalandığı sırada Musul, İngiliz işgali altında bulunuyordu. İngiltere'nin Musul'un Türkiye'ye verilmesine karşı çıktığı için **“Musul Sorunu”** denilen husus ortaya çıkmıştır. Antlaşmanın 3. Maddesi ile sorunun 9 ay içerisinde çözülmemesi halinde Milletler Cemiyeti Konseyine götürülmesi öngörülmüştür (Soysal, 2000: 81).

Mondros Mütarekesi ile ateşkes, Lozan Antlaşması ile barış yapılmış olsa da Irak sınırlarında 29 Ekim.1924 tarihine kadar Türkiye-İngiltere arasında fiilen çatışmaların devam ettiği görülmektedir. Zaman zaman şiddetlenen çatışmalar ile kanlı olaylar yaşanmıştır ve İngiltere toprak işgal etmeye devam etmiştir. Bu tarihte Brüksel'de yapılan toplantıda alınan kararla **“Geçici Sınır”** tanımı ile ateşkes durumuna geçilmiştir (Soysal, 2000: 313).

19 Mayıs-5 Haziran 1924'te İstanbul'da yapılan görüşmelerden sonuç elde edilememiştir. Milletler Cemiyeti Konseyi içerisinde bir dizi görüşmeler sonrası 5 Haziran 1926 Ankara Antlaşması ile Türkiye Musul'dan vazgeçmek durumunda kalmıştır. Fakat unutulmamalıdır ki Komisyon çalışmalarını sürdürürken ve Lozan Antlaşması ile barış imzalanmış olduğu halde İngiltere kuzeye doğru Türk topraklarını işgale devam ettiği,

³ Ertuğrul Gazi'nin babası Süleyman Şah'ın türbesi, 1973'te Tabka Barajı suları altında kalmaması için Caber Kalesi'ndeki yerinden alınarak daha kuzeyde Karakozak Köyü yakınlarına taşınmıştır. Teşrin Baraj Gölü sularından etkilenmemesi için 22 Ocak 2003'te Ankara'da imzalanan "Süleyman Şah Türbesi Tahkimat Projesinin Uygulanmasına İlişkin Ana Tutanak" ile varılan mutabakat gereği türbe tahkim edilmiştir. Suriye'de yaşanan olayların şiddetlenmesi üzerine, 21-22 Şubat 2015 gecesi yapılan bir operasyon (Afyoncu, 2015; 21-22) ile Türkiye sınırında bulunan Suriye Eşmesi bölgesine nakledilmiştir (Cihan, 2015).

kanlı olaylar yaşanmış (Soysal, 2000: 312-325) olduğu kamuoyu tarafından halen bilinmemektedir.

Hiç kuşkusuz Türkiye'yi bu antlaşmayı imzalamaya ve Musul'dan vazgeçmeye iten en büyük sebep 13 Şubat-31 Mart 1925 arasında yaşanan **Şeyh Sait isyanının** olduğu unutulmamalıdır. Hatay Sorunu yaşanırken de Mart 1937–Aralık 1938 **Dersim İsyanının** çıkması bir tesadüf olabilir mi?

Türkiye ilerleyen süreçte vazgeçmediği Hatay'dan, bir dizi taktiksel hamleler ile uluslararası hukuk açısından hiçbir pürüz oluşmayacak şekilde; önce **7 Eylül 1938'de bağımsız Hatay Devleti** olmasını sağlamış, ardından İkinci Dünya Savaşı öncesi Avrupa ülkeleri arasında yaşanan kamplaşmaları çok iyi değerlendirerek **29 Haziran 1939'da Türkiye Cumhuriyeti'ne katılmasını** başarmıştır.

Türkiye, Suriye sınırını Fransa ile yapılan antlaşmalarla uluslararası hukuka uygun bir şekilde belirlemiştir. Suriye bağımsızlık öncesi yaşanan Hatay'ın Türkiye'ye ilhakını sert bir şekilde protesto etse de **1944 yılında bağımsızlığını kazanırken** Fransa'nın manda döneminde imzaladığı ve kabul ettiği uluslararası antlaşmalarına saygılı olduklarını ve kabul ettiklerini ilan etmekle **zımnen Hatay'ın statüsünü de kabul etmiştir** (Aslan, 2008: 29). Fakat bu ilhakı kabullenemeyen Suriye, Türkiye ile komşuluk ilişkilerinde sürekli sorun çıkartan taraf olagelmıştır. Araplar da Osmanlı Devleti'nin yıkılması ile neleri kaybettiklerini kısa zamanda çok acı bir şekilde öğrendiler.

İki kutuplu dünya düzeninde Türkiye, Batı Bloğu içerisinde ABD ile hareket ederken, çoğu Arap ülkeleri gibi Suriye'nin de Doğu bloğu içerisinde SSCB ile yakınlaşmış olması Hatay Meselesi nedeniyle zaten bozuk olan ilişkilerin daha da gergin olmasına ve gelişmemesine sebep olmuştur

Suriye'nin bağımsızlığını kazanmasından sonra "Arap Baharı" olaylarının başlamasına kadar olan dönemde Türkiye ile arasında yaşanan sorunlar başlıca; 1957 Krizi, Su Sorunu, PKK Sorunu, Suriye Türkleri'nin Sorunları başlıklarında toplanabilir.

Sorunlu devam eden Türkiye-Suriye ilişkileri 9 Ekim 1998'de PKK terör örgütü liderinin Suriye'den çıkartılması ve 20 Ekim 1998'de imzalanan Adana Mutabakatı⁴ ile yeni bir dönem başlamıştır (Aslan, 2008: 40). Bu tarihten itibaren sürekli gelişme kat eden Türkiye-Suriye ilişkileri Hafız Esad'ın 10 Haziran 2000'de ölümünden sonra oğlu Beşşar Esad döneminde kaldırılan vizeler ile ekonomik ve toplumsal olarak bütünleşmeye doğru seyretmiş, 2010 yılına kadar hiç olmadığı kadar iyi bir seviyeye gelmiştir. Aynı yıl Tunus'ta başlayan halk hareketlerinin bölge ülkelerine sirayeti ve "Arap Baharı" adı verilen gelişmelerin Suriye'ye de sıçraması ile ilişkiler tekrar bozulmuştur fakat bölgeyi etkisi altına alan "Arap Baharı"nın 15 Mart 2011'de Suriye'ye sıçraması bütün gelişmeleri en başa döndürmüştür. Çünkü bir süredir "meşruiyet ve değer merkezli politika" kavramı çerçevesinde dış politika geliştiren Türkiye, "Arap Baharı" eksenli halk hareketlerinde rejimlerin değil demokrasi talep eden halkların yanında yer almıştır.

Arap Baharı Olaylarının Türkiye-Suriye İlişkilerine Etkileri

Arap Baharı eksenli olarak yönetim değişikliği yaşanan ülkelerde yeni gelen yönetimlerin genel olarak Batı çıkarlarıyla uyumlu ve ılımlı İslamcılardan olduğu görülmektedir (Gümü, 2013). Suriye'de ise sirayet eden olayların etkisiyle "Daha fazla özgürlük!" sloganlarıyla 15 Mart 2011 tarihinde Deraa şehrinde başlayan gösteriler her geçen gün şiddetlenerek artmış ve zamanla mezhepsel boyuta evrilmiştir. Geline süreçte rejim ile mücadele eden muhaliflerin başarılı olma ihtimali kalmamıştır. Suriye'de muhalifler başarılı olma durumunda ise Kürt, Sünni ve Alevi/Nusayri şeklinde fiili bir bölünme kaçınılmaz olacaktır.

⁴ Türk heyetine başkanlık eden büyükelçi Uğur Ziyal ile Suriye heyetine başkanlık eden Siyasi Güvenlik Başkanı Tümgeneral Adnan Badr El Hassan tarafından imzalanmıştır (Örmeci, 2012).

Arap Baharı olayları öncesinde **Stratejik Derinlik** ve **komşularla sıfır sorun politikası** uygulama çabasına girmiş olan Türkiye, olaylara hazırlıksız yakalanmış olmanın bir sonucu olarak ve uygulamış olduğu bazı değişken politikaları nedeniyle, sıfır sorun politikalarının sonunu getirmiştir. Çünkü Eylül 2011'de Başbakan Erdoğan ile Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Başkanı Obama'nın bir araya gelmelerinden sonra yapılan ortak açıklamada "**Esad'a baskıda uzlaşıldığı**" açıklanmıştır (Gümüş, 2013). Bu açıklama ile Türkiye'nin politikalarındaki değişiklik açıkça ortaya çıkarken, sıfır sorun eksenli hedeflerini alt-üst etmiştir.

Suriye'de halk olaylarının başlaması ile birlikte rejimin sert müdahalesi yaşanırken Türkiye, halkın yanında yer alacağını açıklaması ile birlikte muhaliflerin güvencesi haline gelmiştir. Türkiye'nin bu proaktif çıkışı ile iki ülke ilişkileri kopma aşamasına gelirken, Türkiye'nin amacı Tunus, Libya ve Mısır'da yaşananlar gibi rejimin kısa sürede devrileceği beklentisi ile Suriye'nin muhtemel yeniden dizayn edilme aşamasında etkin ve belirleyici güç olma hedefiyle hareket etmek istemesidir. Fakat hesap edilmeyen husus ise süreç uzadıkça Rusya, İran ve Çin faktörlerinin kabul etmediği bir rejim değişikliğinin olamayacağı hesap edilememiştir. Ayrıca Batı ülkelerinin Suriye hakkındaki fikirlerinde yaşanabilecek politika değişiklikleri varsayılammıştır.

Mart 2011'den itibaren başlayan Suriye olaylarının tarafları da aktörleri de hedefleri de zaman ilerledikçe artış ve değişkenlik göstermiştir. 29 Haziran 2014'de çoğunluğu Sünni muhalif olan bir kesim Ebu Bekir El Bağdadi (Ölüm tarihi ve yeri: 26 Ekim 2019, İdlip/Suriye) liderliğinde bir araya gelerek Irak ve Şam İslam Devleti/Devlet'ül Irak ve Şam (İŞİD/DEAŞ) adıyla devlet ilan etmiştir (Hürriyet, 2015).

PKK terör örgütünün Suriye yapılanması olan Salih Müslim idaresindeki Suriye Demokratik Birlik Partisi (Partiya Yekitiya Demokrat=PYD) Mart 2016'da Suriye'nin Kuzey kesiminde kontrolü altında tuttuğu bölgelerde federasyon ilan ettiğini açıklamıştır (Milliyet, 2016). Bu gelişmeler karşısında İŞİD ile mücadele bahanesi ile Rusya ve İran fiilen Suriye çatışmalarına dâhil olmuştur. PYD'nin federasyon ilanı gerek Suriye rejimi gerekse Suriye Arap ve Türkmen grupları tarafından tepkiyle karşılanmış, ABD ve Türkiye bu federasyonu tanımayacağını açıklamışlardır. Batı koalisyonu ise İŞİD, El-Nusra ve El-Kaide bağlantılı radikal unsurlara karşı PYD'yi desteklemeye başlamıştır. **Fakat ilerleyen süreçte ABD PYD/YPG'nin en büyük destekçisi olmuştur.**

Suriye'de Arap Baharı olayları yaşanırken 22 Haziran 2012 tarihinde Akdeniz'in uluslararası suları üzerinde silahsız olarak keşif maksatlı uçan Türk F-4 savaş uçağı Suriye tarafından düşürülerek iki Türk pilotu şehit edilmiştir (Gökçay, 2012:112). Savaşın eşiğinden dönülen bu olaydan yaklaşık 3,5 yıl sonra bu defa Rus savaş uçaklarının Suriye rejimini destek maksatlı uçuşlarında ve Bayır-Bucak Türkmenlerini vurma olaylarında Türk hava sahası ihlallerini tüm uyarılara rağmen sürdürmesi üzerine bir Rus MiG savaş uçağı Türkiye'nin ilan ettiği uluslararası angajman kuralları dahilinde 24 Kasım 2015 günü Türk savaş uçakları tarafından düşürülmüştür (NTV, 2015). Bu olay her ne kadar Suriye politikalarında karşı karşıya olsalar da o dönemde iyi bir seviyeye yükselmiş olan Türkiye-Rusya ilişkilerini bitirme noktasına getirmiştir.

911 Km. sınır hattı üzerindeki nüfusun birbirleri ile akrabalık bağlarının olması, Suriye iç savaşından bölge vilayetlerinin etkilenmesi kaçınılmaz bir haldir. Fakat en fazla iltisaklı olan bölgenin Hatay olması nedeniyle Arap Baharı etkilerinin de doğru orantılı olarak bu ili etkilemesi diğer illerden daha çok olmuştur. Türkiye-Suriye ilişkilerinin olumlu ve olumsuz her seviyesinde Hatay merkezde yer almaktadır. Yüzyıllar boyunca birçok medeniyet ve mezheplere ev sahipliği yapan Hatay, ikili ilişkileri bu yönü ile de etkilemektedir. Suriye gibi homojen olmayan yapısı Arap Baharı olaylarında Hatay'ı ve dolayısı ile Türkiye'yi diğer ülkelerden farklı etkilediği görülmektedir.

Türk uçağının Akdeniz üzerinde düşürülmesi kadar **11 Şubat 2013 Cilvegözü** ve **11 Mayıs 2013 Reyhanlı** bombalı saldırıları, başta Kilis olmak üzere Türk topraklarına

düşen havan ve top mermileri de Arap Baharı olaylarından Türkiye'nin olumsuz etkileneğine sebep olmuştur. Çünkü bu olaylarda onlarca Türk vatandaşı hayatını kaybederken, birçok ev ve iş yerleri ile araçlar da zarar görmüştür. Zira bombalı saldırılar sonrası halkın Suriyelilere saldırması ve sığınmacılar aleyhine düzenlenen gösterilerde (Sabah, 2013) eğer var ise provokasyonların başarıya ulaştığı söylenebilir.

Suriye ile bağlantılı kişiler tarafından **20 Mart 2014 günü Niğde-Adana otoyolunda** jandarma ekiplerine (Radikal, 2014), **31 Temmuz 2015 günü Pozantı İlçe Emniyet Müdürlüğüne** (Milliyet, 2015) karşı gerçekleştirilen saldırı olaylarının ardından Türkiye'nin Suriye politikasının iflas ettiği (Çevikalp, 2015: 25) iddia edilmeye başlanmıştır. Arap Baharı eksenli olarak Suriye'de ortaya çıkan IŞİD militanları tarafından Türkiye'de çeşitli eylemler gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda **20 Temmuz 2015 günü Suruç'ta** yapılan intihar saldırısı ile 32 kişi, **10 Ekim 2015 günü Ankara Garı'nda** gerçekleşen intihar saldırısı ile de 107 kişi hayatını kaybetmiştir. Bu olaylar da Cilvegözü ve Reyhanlı bombalı saldırıları kadar Türkiye'de infiale sebep olurken maalesef bu olaylar son olmamıştır.

Suriye kökenli IŞİD militanı bir canlı bombanın **12 Ocak 2016 günü İstanbul Sultanahmet Meydanında** düzenlemiş olduğu saldırı ile de 8'i yabancı uyruklu 10 (BBC, 2016a), 17 Şubat 2016 günü Ankara'da askeri servis araçlarına yapılan bombalı saldırıda 28 (Haber Türk, 2016), **13 Mart 2016 günü yine Ankara'da** yapılan saldırıda 37 (Hürriyet, 2016a) can kaybı yaşanmıştır. **20 Ağustos 2016 Gaziantep Şahinbey'de** canlı bomba saldırısı ile yaşanan katliamda 61 kişinin hayatını kaybetmesi (Hürriyet, 2016b) Türkiye için adeta bardağı taşıran nokta olmuştur.

Nisan 2011'den bu yana Suriye'ye sirayet eden ve artık bir iç savaş halini alan olaylar nedeniyle gayri resmi rakamlarla yaklaşık 4 milyondan fazla Suriyeli sığınmacı "**Uluslararası Geçici Koruma Saikiyle**" Türkiye'ye gelmiştir. Suriye kaynaklı ve merkezli olarak yaşanan terör olaylarının ülke güvenliğini sarsmaya başlaması karşısında Türkiye daha fazla direnemeyerek müdahil ülke konumuna getirmiş ve 18 Ağustos 2016'dan itibaren kara harekâtıyla Suriye'ye girmek zorunda kalmıştır fakat daha öncesinde çok kritik bir harekât vardır:

Şah Fırat Operasyonu

22 Şubat 2015 sabahı Türkiye şok bir haberle Suriye içerisinde bulunan ve uluslararası anlaşmalar kapsamında Türk toprağı sayılan Süleyman Şah Türbesi'nin boşaltıldığı haberi ile uyanmıştır. Suriye iç savaşı nedeniyle erzak ikmal ve personel değişiminde yaşanan sıkıntıların artması ve ilerleyen süreçte daha vahim olayların yaşanmaması amacıyla olsa gerek Türkiye sınırına 35 Km. mesafede bulunan Süleyman Şah Türbesi gece operasyonu ile Türkiye sınırının hemen karşısında yer alan Suriye Eşmesi bölgesine geçici olarak nakledildiği (Özcan v.d., 2015) açıklanmıştır.

Bu operasyon askerî açıdan bir başarı olarak kabul edilebilir fakat 20 Ekim 1921 Ankara ve 24 Temmuz 1923 Lozan Antlaşmaları ile uluslararası bir geçerlilikle Türk toprağı kabul edilen araziye eşdeğer alanda, tek taraflı bir inisiyatifle Suriye sınırları içerisinde başka bir bölgeye nakledilmiş olması uzun vadede kabul görür mü? Onu zaman gösterecektir.

Suriye Türkmenleri için moral açıdan önemli olan Süleyman Şah Türbesi'nin (Şenen, 2015) nakledilmesinin taktik ve stratejik sonuçlar açısından yanlış olduğu (Dilek, 2015) da değerlendirmeler arasındandır. Çünkü dünya kamuoyunda bir geri çekilme olarak algılanan bu harekât ile Türkiye'nin bölgesel ve caydırıcı güç halini kaybettiği düşünülmüştür.

Fırat Kalkanı Operasyon (24 Ağustos 2016-29 Mart 2017)

Arap Baharı olaylarından sonra Türkiye'nin Suriye topraklarına ikinci kara operasyonu ise **24 Ağustos 2016** günü hava destekli olarak **Fırat Kalkanı Harekâtı**

yapılmıştır. PKK terör örgütünün Suriye kolu olan PYD ile IŞİD'in sınır güvenliği açısından büyük tehlike oluşturmaya başlaması ve Suriye'nin toprak bütünlüğünün sağlanabilmesi için Türkiye bu harekâtı başlatmak durumunda kalmıştır (BBC, 2016b). Bu harekât ile Türkiye bir taraftan IŞİD, bir taraftan da PYD ile savaşarak; IŞİD militanlarının sınır hattından uzaklaştırılmasını ve kendi içerisinde PKK terör örgütü ile iltisaklı kişilerin irtibatlı olduğu PYD'nin ilerleyişini durdurmayı kısmen de olsa başarmıştır.

Suriye topraklarında yürütülen ve **29 Mart 2017** günü Başbakan Binali Yıldırım tarafından başarı ile sona erdiği açıklanan **Fırat Kalkanı Operasyonu** (Haber Türk, 2017); alan olarak küçük ama jeopolitik sonuçlar açısından büyük bir askerî harekâttir. Aynı zamanda Türkiye Şah Fırat Operasyonu ile sarsıldığı düşünülen prestij kaybını da gidermiştir.

Yapılış amacı, taktik ve stratejik uygulamaları ile bu harekât Türkiye açısından haklı ve doğrudur ama geç kalınmıştır. Çünkü Arap Baharı olaylarının Mart 2011 de Suriye'ye sirayeti sonrası gelişmelerle yaşanan göç hareketleri ile eş zamanlı olarak yapılmış olsaydı bugün Türkiye'nin Suriyeli sığınmacılar sorunu minimum düzeyde olabilirdi. Zira sığınmacı kampları sınırın Suriye tarafında kurulabilir ve yapılacak yardımlar da oraya götürülebilirdi. Böylece bugün 4 milyonun üzerinde Suriyeli Türkiye içlerinde dolaşmıyor olmayacaktı.

Zeytin Dalı Harekâtı (20 Ocak 2018 – 24 Mart 2018)

Zeytin Dalı / Afrin Harekâtı, 20 Ocak 2018'de Türk Silahlı Kuvvetleri ve Türkiye destekli Özgür Suriye Ordusu grupları tarafından; "Suriye'nin kuzeybatısı Afrin bölgesinde, PKK/KCK/PYD-YPG ve DEAŞ'a (IŞİD) mensup teröristleri etkisiz hale getirmek" amacıyla Halep ilinin Afrin-Azez-Tel Rıf'at alanlarına yapılan askerî harekâttir.

Harekât ile Suriye'nin kuzeyinde ulusal güvenliğe yönelik tehdit oluşturan terör unsurlarının etkisiz hale getirilmesi ve sınır güvenliğinin sağlanması, ile Afrin'de yerlerinden edilen mültecilerin ana vatanlarına güvenli bir şekilde geri dönüşünün sağlanması hedeflenmiştir.

İdlip Planı

Uzun bir süredir Suriye rejiminin kontrolünden çıkmış ve birçok terör örgütünün yuvalandığı bölge olan İdlip'in 3 Eylül 2018 günü Rusya havadan, 5 Eylül 2018 günü de Suriye karadan bombalanmaya başlaması Türkiye'nin güvenlik kaygılarının artmasına sebep olmuştur.

Suriye'de iç savaş halini almış olayların sona erdirilebilmesi için Cenevre görüşmeleriyle başlayan, Astana ile Soçi görüşmeleriyle devam eden ve sonucunda varılan mutabakat ile Türkiye, Rusya ve İran, Suriye için garantör devletler haline gelmiştir. Bu görüşmelerin devamı 7 Eylül 2018 günü Tahran'da yapılmıştır.

Astana Görüşmeleri ile varılan mutabakat sonucu çatışmasızlık bölgesi ilan edilen İdlip-Hama arasında sürecin takibi amacıyla Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) tarafından 12 Gözlem noktası oluşturulmuştur. Yaşanan süreçte Türkiye'nin ılımlı muhaliflere, Rusya ile İran ise Esad ve rejimine destekleri olduğu görülmektedir.

Barış Pınarı Harekâtı (9 Ekim 2019 - 17 Ekim 2019)

Güney sınırlarını güvence altına almak isteyen Türkiye; Fırat Kalkanı ve Zeytin Dalı harekâtları ile önce Fırat'ın batı tarafına başarılı şekilde askerî harekât düzenlemek zorunda kalmıştı. Fakat yaşanan Suriye olayları süreci içerisinde Fırat'ın doğusundan Irak sınırına kadar olan bölgeye yerleşen ve başta ABD olmak üzere birçok ülke tarafından himaye edilen, lojistik olarak desteklenen PYD/YPG/PKK ile DEAŞ/IŞİD terör örgütlerine karşı 9 Ekim 2019 günü Barış Pınarı Harekâtı başlatmıştır.

Bu harekâtın amacının “güney sınırimızda oluşturulmaya çalışılan terör koridorunu yok etmek, bölgeye barış ve huzuru getirmek, güvenli bölge sayesinde Suriyeli sığınmacıların ülkelerine dönmelerini sağlamak ve Suriye’nin toprak bütünlüğünü korumak” olarak açıklamıştı. Türkiye bu ekseninde Fırat’ın doğusunda kalan Suriye sınır hattı boyunca yaklaşık 30-40 km derinliğe, 480 km’ye varan Irak sınırına kadar olan sahada “Güvenli Bölge” oluşturmayı ve güney sınırlarını güvenceye almayı hedeflemişti.

Türkiye’nin başlattığı Barış Pınarı Harekâtı ile PYD/YPG/PKK ile DEAŞ/İŞİD terör örgütlerine karşı başlattığı askeri mücadeleyle birlikte bir taraftan da başta ABD ve Rusya olmak üzere bir dizi diplomatik görüşmeler gerçekleştirmiştir.

Başlangıçta vazgeçirmeye çalışan ABD, Türkiye’nin harekâtı başlatması ve sürdürme kararlılığı karşısında bu defa harekâtı durdurabilmek için 17 Ekim 2019 günü ABD Başkan Yardımcısı Mike Pence ve beraberindeki heyeti müzakere etmeye göndermiştir. ABD heyeti ile Türkiye heyeti arasında yapılan görüşmelerin ardından 13 maddeden oluşan hükümler⁵ dahilinde “Koşullu Mutabakat” özetle;

Türkiye, 120 saat (5 gün) Barış Pınarı Harekâtı’na ara verecek,

Bu süre içerisinde PYD/YPG/PKK terör örgütü mensuplarının “Türkiye-Suriye sınırından 32 km. güneye çekilecek,

PYD/YPG/PKK ellerindeki ağır silahların toplanacak ve mevzilerin imha edilecek.

ABD mutabakatı kapsamında 120 saatlik sürenin dolmasına yakın saatlerde bu defa Cumhurbaşkanı Erdoğan ile Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, Soçi’de bir araya gelmiş ve 10 maddelik bir mutabakat⁶ çerçevesinde uzlaşma sağlandığı ve genişletilen güvenli alan bölgesiyle birlikte terör örgütünün bu alan dışına çekilme süresinin 150 saat uzatıldığı açıklanmıştır. Özetle;

-Tel Abyad-Resulayn arasında kalan 120 km. uzunluğundaki hattın dışında kalan diğer bölgelerde de PYD/YPG/PKK’nın 30 km geri çekilmesi güvence altına alınmıştır.

-PYD/YPG/PKK, Münbiç ve Tel Rıfat’tan bütün silahlarıyla birlikte çıkarılacak.

... Barış Pınarı Harekât alanı sınırlarının batısı ve doğusunda 10 km derinlikte Kamışlı şehri hariç Türk-Rus ortak devriyeleri başlayacaktır.

Suriye Olaylarının Hatay Özelinden Türkiye İçin Önemi

Suriye’de yaşanan ve yaşanması muhtemel her türlü toplumsal olay Türkiye’yi bir şekilde ilgilendirmektedir. Çünkü Suriye, Türkiye’nin rutin komşuluk ilişkileri olan bir devlet değil, akrabalık bağı olan bir komşusudur. Suriye sınır hattı üzerinde bulunan Hatay, Mardin, Kilis, Gaziantep, Şanlıurfa, Kahramanmaraş ile Adana ve Mersin illerinde yaşayan Türk vatandaşlarının Suriye halkı ile etnik ve mezhepsel bağlarının olması iki ülkede yaşanan olayların birbirlerine etkisi kaçınılmaz olmaktadır.

BÜYÜK İSRAİL planına hizmetin en önemli ayağı olarak; Irak’ın kuzeyinde oluşumu tamamlanmış Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi ile entegre olması planlanan Suriye’nin kuzeyindeki PYD/PKK oluşumu ile Akdeniz’e açılım hedefinin en önemli stratejik konumunda Hatay yer almaktadır. Doğuya doğru; Suriye, Irak, İran, Azerbaycan, Hazar ve Orta Asya petrol ve gaz yataklarının Akdeniz’e ulaştırılması için alternatif güzergâh bu bölgeyi olmazsa olmaz hale getirmektedir.

ABD’nin ve en önemli müttefiki İsrail’in uzun bir süredir donattığı PYD/YPG/PKK terör örgütü Türk Silahlı Kuvvetlerine karşı direnemediği için hedeflediği kukla PYD/YPG/PKK devletini inşa planı çökmüş ve Irak-Suriye-Hatay ekseninden Akdeniz’e

⁵ Kerem CONGAR; “Türkiye ile ABD Arasında Varılan 13 Maddelik Anlaşmada Neler Var?”, Euro News, 18.10.2019. <https://tr.euronews.com/2019/10/17/turkiye-ile-abd-arasinda-varilan-13-maddelik-anlasmada-neler-var>

⁶ Sputnik; “Türkiye ve Rusya Arasında 10 Maddelik Suriye Mutabakatı”, 22.10.2019.

<https://tr.sputniknews.com/dunya/201910221040449154-turkiye-ve-rusya-arasinda-10-maddelik-suriye-mutabakat/>

ulaşmayı planladığı koridor projesi iflas etmiştir. Fakat terör örgütünün “Güvenli Bölge” güneyinde varlığını sürdürmeye devam etmesi halinde yakın gelecekte Türkiye için sorun olmaya devam edeceği muhakkaktır. Çünkü binlerce TIR ile teçhiz edilen terör örgütünden silahların mutabakata göre tamamen toplanma ihtimali mümkün görülmemektedir. Hattı zatında bu durum Suriye ve Irak’ın güvenliği için de tehlike arz edecektir.

Sonuç;

Yüzyıllardır Alevî-Sünnî, Türk-Arap-Kürt, Ermeni-Hristiyan toplulukların barış içerisinde yaşıyor olmaları Hatay özelinde Türkiye’yi özel kılmaktadır. Çünkü en fazla etkilenen bölge Hatay olmuştur ve Suriye ile en fazla etkileşim içerisinde olan ilimiz olması Hatay’ı hassas kılmaktadır. Bu zamana kadar Arap Baharı olaylarının etnik ve mezhepsel merkezli olarak Türkiye’ye sıçramamış olması, bundan sonra da olmayacağı anlamını taşımamaktadır. Bu nedenle karar alıcı mekanizmalar bu hususta gerekli tedbirleri almalıdır.

ABD’nin Türkiye müttefiki olmasına rağmen PYD’yi terörist olarak görmediklerini açıklaması, İncirlik üssüne alternatif arayışlarının olması, Irak’ın kuzeyinde, Lübnan ve Suriye’de üs açabileceği değerlendirilmektedir.

ABD’nin İncirlik üssünü Türkiye’den taşıyarak kurmayı planladığı 5 ayrı üs ile hedefinin;

(1) İslamcı teröre karşı savaş,

(2) İran’ın Suriye’ye yönelik toprak ve hava erişimini engellemek,

(3) Suriye Kürdistanı olarak tabir edilen PYD-YPG bölgelerine Türk ordusuna karşı bir askeri kalkan sağlamak" söylemiyle hareket edeceği değerlendirilmektedir.

Suriye’nin bölünmesi uzun vadede Türkiye’nin güvenliği ve menfaatleri açısından aleyhinedir. Suriye’de rejimin yıkılması ile sonuçlanabilecek bir gelişme sonucu Türkiye, güneyinde radikal İslami bir iktidarın başa geçtiği yeni bir Suriye yönetimi veya bölünmüş bir Suriye’den kopan bir Kürt devleti ile karşı karşıya kalabilir.

Suriye’den ayrılmayı düşünen PYD/PKK, IŞİD başta olmak üzere bütün grupların faaliyetleri Suriye’nin kuzeyinde Kürt koridorunu oluşturmaya hizmet etmektedir. Bu koridorun nihai hedefinde Hatay’ın olduğunun anlaşılması zor değildir. Bu nedenle Suriye’de meydana gelebilecek yeni olayların bir neticesi olarak yaşanabilecek yeni bir göç dalgası ile Hatay bölgesine gelmek isteyecek Suriyeli Kürt grupların demografik yapıyı bozmasına mahal bırakılmamalıdır.

Bu arada Suriye’de, Irak’ın kuzeyinde oluşacak bağımsız bir Kürt devleti Türkiye için en büyük tehlike olduğu unutulmamalıdır. Bugün Türkiye’nin güney sınırları aşağısında yer alan Kürt oluşumları için “Güney Kürdistan” ibaresinin kullanılıyor olması çok önemlidir. Eğer bir oluşumun güneyi varsa kuzeyi de vardır. Buradaki kuzey Türkiye’nin Güneydoğu ve Doğu Anadolu topraklarına işaret etmektedir.

Türkmen nüfusun varlığı açısından da Suriye bölünmemelidir. Fakat Suriye’nin mevcut durumunda yapılabilecek düzenlemelerde veya yeniden inşa sürecinde her türlü yeni oluşumun yasal ve hukuksal düzenlemelerinde, Türkmenlerin hakları korunmalıdır. Bunun için Türkiye üzerine düşeni yapmalı, diğer azınlıklarla birlikte Türkmenlerin temel hak ve özgürlükleri anayasal olarak garanti altına alınması hususunda uluslararası kamuoyu oluşturmaya çalışmalı ve olası her duruma hazırlıklı olmalıdır.

15 Temmuz Darbe Girişimi olayını daha önce yazarak öngörüsünü ortaya koyan Amerikalı NEO-CON yazar Michael Rubin de bu konuda 2016 yılı sonuna doğru yazdığı makalesinde **“Türkiye’nin bölünme sürecinin psikolojik aşaması tamamlandı, Türkiye parçalara ayrılmış durumdadır. Sınırları yakında değişecek; tek mesele bölünme iki ayrı devlet şeklinde mi olacak, yoksa Türkiye’ye dahil bir federasyon mu henüz belli**

değil...” (Rubin, 2016) diyerek Türkiye’de karar alıcı mekanizmaların Kürt politikalarını eleştirerek Türkiye’nin hızla fiili bölünmeye doğru gittiğini savunmuştur.

Daha önceki başka bir öngörüye göre ise **“Sınırlar Kürtler açısından üç şekil alacak; ya daralacak, Kürt bölgeleri dışarıda kalıp birbirlerine eklemenecek. Ya genişleyecek. Ki, Kürtlerin en rahat anlaşılabilecekleri milletin Türkler olması hasebiyle bu adresin Türkiye olma ihtimali daha yüksek. Bütün Kürt bölgeleri hukukları tanınmış, tanımlanmış federatif yapılar şeklinde Türkiye’ye bağlanacak”** (Tanrıverdi; 2015) denilmektedir fakat federatif bir şekilde Türkiye’ye bağlanan Kürtlerin uzun vadede Türkiye’nin doğu ve güneydoğu bölgeleri ile birlikte bağımsızlığa kalkışmayacağı garantisinin de olmadığı bilinmelidir.

Türkiye imparatorluk geleneğinden gelen bir devlet olması nedeniyle başta Osmanlı bakiyesi topraklarda kurulan devletler olmak üzere Türk-İslam dünyasının sorunlarına kayıtsız kalamamaktadır, kalma şansı da yoktur. Dış ilişkilerinde genellikle bu eksende duygusal davranabilmektedir fakat bu duygusallık ülke güvenliği ile çakışması durumunda reel politik planları mutlaka olmalıdır.

Rusya’nın Suriye topraklarında harekât düzenleyen Türkiye’yi haklı görmesi uluslararası kamuoyu açısından önemlidir fakat Rusya’nın Türkiye’yi Suriye rejimi ile diyaloga yönlendirmesi ve 1998 Adana Mutabakatı’na vurgu yaparak ilişkilerin yeniden ihdas edilmesini önermesi Türkiye karar alıcı mekanizmaları tarafından dikkate alınmalıdır. Çünkü yakın gelecekte Türkiye ile Suriye rejimi arasında yeniden ilişkilerin gelişmesi beklenmektedir.

Yaşanan gelişmeler değerlendirildiğinde Suriye’de yaşanan belirsizliğin uzun bir süre daha süreceği öngörülmektedir. Dolayısı ile Türkiye Suriye eksenli olumsuz etkileri yaşamaya devam edecektir. **Türkiye geldiği ve uyguladığı politikaların bir sonucu olarak bölünme riski ile karşı karşıya kaldığı bir süreçten geçmektedir. Karar alıcı mekanizmalar bunu görmelidir.** Bu nedenle Türkiye karar alıcı mekanizmaları Suriye sorunlarını, belirsizliğin sebep olduğu kaosu ve Türkiye için olası tehditleri çok iyi tespit ederek stratejik planlarını bu eksende oluşturmaya mecburdur. Suriye’nin yeniden inşa sürecinde Türkiye; stratejik işbirliği-tehdit-fırsat üçlemesini sağlam ayaklar üzerine oturtmalıdır. Çünkü Irak’ın kuzeyinde Barzani yönetimindeki özerk yapıya benzer bir durumla Suriye’de de karşı karşıya kalmayacak planları olmalıdır.

30 Ekim 2019 günü Cenevre’de Suriye Anayasa Komitesi toplantısı yapıldı ve görüşmelere devam kararı alındı. Türkiye karar alıcı mekanizmaları, bu tür toplantılarda aleyhine olabilecek oluşumlara ve kararlara karşı hazırlıklı olmalı, alternatif ve lehine planlar sunabilmelidir.

Son söz olarak; Suriye’den çekilen ve Irak’a geçen ABD askerlerine Irak hükümetinin izin vermeyeceği anlaşılmaktadır. Dolayısı ile bugün Suriye’nin petrollerini gasp eden ABD’nin yakın gelecekte Güvenli Bölge’nin güneyine yönlendirdiği PYD/YPG/PKK vasıtasıyla Hayfa limanına ulaşacağı yeni bir koridor açmayı planladığı büyük resme bakıldığında görülecektir. Ortadoğu sahasından çekileceğini söylese de çekilmemek için direnecektir.

Suriye konusu çok komplike ve iç içe girmiş problemler yumağıdır. Çözümü kolay değildir.

- Suriye başta olmak üzere Osmanlı bakiyesi coğrafyada; Türk Dünyasında, İslam ülkelerinde yaşanan ve olması muhtemel her olay Türkiye’yi bir şekilde ilgilendirmektedir.
- Suriye olayları ile Türkiye’ye kabul edilen geçici sığınmacılar ile birlikte; ekonomik, kültürel, sosyolojik, demografik ve iş istihdamları konuları başta olmak üzere olumsuz etkileri yaşanmaktadır.

- Suriye'den gelenler tarafından Hatay başta olmak üzere sınır illerinde istihdam sağlayan sektörler kurulduğu görülmesi olumsuzluklar içerisinde olumlu bir etkidir.

Türkiye'ye kabul edilen Suriyelilerin kalış süreleri uzadıkça geriye dönüş isteklerinde azalma görülmektedir.

- Suriye konusu bir an önce çözüme kavuşturularak gelenlerin geri dönmeleri sağlanmalı, Hatay bölgesi başta olmak üzere uzun vadeli olası demografik sorunlar başlamasına engel olunmalıdır.

Kaynakça

- AFYONCU, Erhan (2015) *Süleyman Şah Türbesi*, Üsküdar Belediye Başkanlığı Kültür Yayın No: 26, Mart, İstanbul.
- AKBIYIK, Yaşar, (1990) *Milli Mücadelede Güney Cephesi: Maraş*, Kültür Bakanlığı Yayınları/1157, Sevinç Matbaası Ankara.
- AKDEMİR, Salih, (2000) "Suriye'deki Etnik ve Dini Yapının Siyasi Yapının Oluşmasındaki Rolü", *21.yy Türkiye Enstitüsü, Avrasya Dosyası*, C. 6, S. 1, s. 201-237, <http://www.21yyte.org/assets/uploads/files/201-237%20salih.PDF>, (Erişim Tarihi: 07.04.2015).
- AKİT, (2016) "ABD'ye İncirlik Üssü Şoku: Kapanabilir", *Akit Gazetesi*, 19.02.2016, <http://www.yeniakit.com.tr/haber/abdye-incirlik-ussu-soku-kapanabilir-136187.html>, (Erişim Tarihi: 12.04.2017).
- AKİT, (2017) "İncirlik Üssü Kapatılıyor Mu?, *Akit Gazetesi*, 06.01.2017, <http://www.yeniakit.com.tr/haber/incirlik-ussu-kapatiliyor-mu-254172.html>, (Erişim Tarihi: 12.04.2017).
- AKPINAR, Mahmut, (2012) *Siyasi Analiz, Ortadoğu Raporu*, Turgut Özal Üniversitesi Yayınları, s.49-96, Afşar Matbaacılık, Ankara.
- ARTUÇ, Nevzat, (2008) *Cemal Paşa: Askeri Hayatı*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, VII. Dizi, S.237, Merkez Repo Basım Yayın Ltd.Şti., Ankara.
- ASLAN, Cevdet, (2008) *Beşar Esad Dönemi Türkiye-Suriye İlişkileri*, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya.
- BBC, (2016a) "Davutoğlu: Sultanahmet'teki saldırının faili yabancı uyruklu DEAŞ üyesi", *BBC Türkçe*, 12.01.2016, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/01/160112_sultanahmet_patlama, (Erişim Tarihi: 26.09.2016).
- BBC, (2016b) "Fehim Taştekin: Cerablus Operasyonunun Beş Nedeni Var", *BBC Türkçe*, 12.08.2016, <http://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-37179115>, (Erişim Tarihi: 26.09.2016).
- BODUR, Akın, (2014) *Arada Kalanlar-Komşu Ülkede Savaş ve Suriye-Hatay Hattı*, Yaşar, Saadet, (Edt.), Öteki Adam Yayınları, İstanbul.
- CEMAL PAŞA, (2012) *Hatırat (1913-1922)*, Dün Bugün Yarın Yayınları, 2. Baskı, Yayına Hazırlayan, Ahmet Zeki İzgöer, Ed. Ersan Güngör, İstanbul.
- CIHAN, (2015) "Davutoğlu: Suriye Eşmesi'ndeki Türbe ve Çevresi Artık Türk Toprağıdır", *Cihan Haber Ajansı*, 24.02.2015, <https://www.cihan.com.tr/tr/davutoglu-suriye-esmesindeki-turbe-ve-cevresi-artik-turk-topragidir-1687423.htm>, (Erişim Tarihi: 21.06.2015).
- CNN, (2017) "ABD'den PYD Açıklaması: Terör Örgütü Değil", *CNN Türk.Com*, <http://www.cnnturk.com/dunya/abdden-pyd-aciklamasi-teror-orgutu-degil>, (Erişim Tarihi: 12.04.2017).
- ÇEVİKALP, Mesut, (2015) "Terör Bumerangı: Çöken Suriye ve PKK Politikasının Sonucu", *Aksiyon*, 27 Temmuz-2 Ağustos, S. 1077, s. 24-25, Çağlayan Matbaası, İzmir.
- DEMİR, Yaşar, (2012) "Hatay'da Siyasi Çekişmeler ve Türkiye'nin Politikası (1936-1938)" *History Studies*, s.47-72, http://www.historystudies.net/Makaleler/103957524_5-Ya%C5%9Far%20Demir.pdf, (Erişim Tarihi: 29.09.2014).
- DİLEK, Cahit Armağan, (2015) "Şah Fırat Operasyonun Türkiye Açısından Stratejik Sonuçları ve Etkileri", *21 Yüzyıl Türkiye Enstitüsü*, 12.03.2015, <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/milli-guvenlik-ve-dis-politika-arastirmalari-merkezi/2015/03/12/8133/sah-firat-operasyonunun-turkiye-acisindan-stratejik-sonuclari-ve-etkileri>, (Erişim Tarihi: 03.10.2016).
- ERTUĞRUL, Ebubekir, (2014) *Suriye Kürtleri ve Demokratik Birlik Partisi (PYD)*, Ufuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- GÖKDEMİR, Gökhan, (2011) "XIX. Yüzyılda Bir Osmanlı Kenti 'Antakya' ", *T.C. Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü*, Eskişehir Aralık, <http://www.academia.edu/download/7457251/Kent%20Tarihi%20Gokhan.pdf>, (Erişim Tarihi: 10.10.2016).
- GÖKÇAY, Kemal, (2012) *Statükoculuk'tan "Çok Yönlü Dış Politika'ya": "Komşularla Sıfır Sorun" Değerlendirmesi*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- GÜL, Abdulkadir, (2014) *Kültürlerin Kaynaştığı Şehir Antakya*, Gece Kitaplığı, Yason Yayıncılık, Birinci Baskı, Ed. Ali Rıza Özdemir, Baskı, İleri Akademi.
- GÜMÜŞ, Burak, (2013) "Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Ortadoğu Siyaseti", *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, Haziran 2013 C. 4, S. 2, https://www.academia.edu/4031491/Adalet_ve_Kalk%C4%B1ma_Partisinin_Ortado%C4%9Fu_Siyaseti?auto=download, (Erişim Tarihi: 01.09.2016).
- HABER TÜRK, (2016) "Ankara'da Askeri Servis Araçlarının Geçiş Sırasında Bombalı Saldırı", *Haber Türk Gazetesi*, 17.02.2016, <http://www.haberturk.com/gundem/haber/1197138-ankarada-askeri-aracilarin-gecisi-sirasinda-bombali-saldiri>, (Erişim Tarihi: 02.09.2015).
- HABER TÜRK, (2017) "Fırat Kalkanı Harekatı Sona Erdi!", *Haber Türk Gazetesi*, 29.03.2017, <http://www.haberturk.com/gundem/haber/1443777-basbakan-yildirim-daha-tatmin-edici-bir-aciklama-bekleriz>, (Erişim Tarihi: 12.04.2017).

- HÜRRİYET, (2015) "İŞİD (DAEŞ, DEAŞ, DAİŞ) Nedir? Nasıl Ortaya Çıktı? El Bağdadi Kimdir?" *Hürriyet Gazetesi*, 23.07.2015, <http://www.hurriyet.com.tr/isid-daes-deas-dais-nedir-nasil-ortaya-cikti-el-bagdadi-kimdir-29600590>, (Erişim Tarihi: 14.01.2016).
- HÜRRİYET, (2016a) "Ankara'daki Saldırıda Hayatını Kaybedenlerin İsimleri Belli Oldu", *Hürriyet Gazetesi*, 14.03.2016, <http://www.hurriyet.com.tr/ankaradaki-saldirida-hayatini-kaybedenlerin-isimleri-belli-oldu-40068247>, (Erişim Tarihi: 02.10.2016).
- HÜRRİYET, (2016b) "Gaziantep'de Katliam!", *Hürriyet Gazetesi*, 21.08.2016, <http://www.hurriyet.com.tr/gaziantepde-patlama-40203650> (Erişim Tarihi, 05.01.2017).
- KILINÇKAYA, M. Derviş, (2008) *Osmanlı Yönetimindeki Topraklarda Arap Milliyetçiliğinin Doğuşu ve Suriye*, Atatürk Kültür ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Presmat Matbaa Gazete Reklam Ltd. Şti., 2. Baskı, Ankara.
- KÜRKÇÜOĞLU, Ömer, (1982) *Osmanlı Devleti'ne Karşı Arap Bağımsızlık Hareketleri (1908-1918)*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 512, AÜ., S.B.F. Basın ve Yayın Yüksek Okulu Basımevi, Ankara.
- LAÇİNER, Sedat, ÖZCAN, Mehmet, BAL, İhsan, (2004) *Türkiyeli Avrupa-Türkiye'nin Üyeliğinin AB'ye Olası Etkileri-*, USAK Kitaplığı: 1, Hayat Yayınları: 198, Bilge Matbaacılık, 1. Baskı, İstanbul.
- MAHALLİ, Hüsnü, (2013) *Ortadoğu'da Kanlı Bahar*, Destek Yayınevi, 9. Baskı, Ağustos, İstanbul.
- MİLLİYET, (2015) "Pozanti Emniyet Müdürlüğü'ne Saldırı: 2 Polis Şehit Oldu, 2 PKK'lı Öldürüldü", *Milliyet Gazetesi*, 31.07.2015, <http://www.milliyet.com.tr/pozanti-emniyet-mudurlugu-ne-gundem-2095237/>, (Erişim, 24.12.2015).
- MİLLİYET, (2016) "PYD Suriye'de Federasyon İlan Etti", *Milliyet Gazetesi*, 17.03.2016, <http://www.milliyet.com.tr/pyd-suriye-nin-kuzeyinde/dunya/detay/2211341/default.htm>, (Erişim Tarihi, 18.03.2016).
- MİLLİYET, (2017) "Son Dakika: İdlib'te Kimyasal Bomba Kullandılar! 100'den Fazla Can Kaybı...", *Milliyet Gazetesi*, 04.04.2017, <http://www.milliyet.com.tr/son-dakika-idlib-te-kimyasal-bomba-dunya-2426043/>, (Erişim Tarihi, 12.04.2017).
- NTV, (2015) "Rus Savaş Uçağı Sınırı İhlal Etti, Türk F-16'lar Düşürdü", *NTV*, 24.10.2015, http://www.ntv.com.tr/turkiye/rus-savas-ucagi-siniri-ihlal-etti-turk-f-16lar-dusurdu_mP74HrTmEe3cc8qXBlqrA, 24.11.2015.
- NTV, (2015) "TSK'dan Süleyman Şah karakoluna 'Şah Fırat' operasyonu", *NTV*, 22.02.2015,
- ÖNCAN, Erkin, (2017) "MOSSAD'ın Sitesinden Çok Konuşulacak İncirlik İddiası: The End", *Odatv.com*, 10.04.2017, (Erişim Tarihi: 12.04.2017).
- ÖRMECİ, Ozan, (2012) "Adana Mutabakatı ve Bugün", *Uluslararası Politika Akademisi*, <http://politikaakademisi.org/adana-mutabakati-ve-bugun/>, (Erişim Tarihi: 13.05.2015).
- ÖZ, Enes, (2014) *14 Temmuz 1959 Kerkük Katliamı ve Katliamın Türk Kamuoyundaki Yansımaları*, TC., Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiye Cumhuriyeti Tarih Anabilim Dalı, Tarih Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri.
- ÖZCAN, Burak, ERKUŞ, Özden, KİLİSLİOĞLU, Deniz, (2015) "TSK'dan Süleyman Şah Karakoluna 'Şah Fırat' Operasyonu", *NTV*, 22.02.2015, http://www.ntv.com.tr/turkiye/tskdan-suleyman-sah-karakoluna-sah-firat-operasyonu_LmYkF4IOM0SIRTLJzsiEeg, (Erişim Tarihi: 01.10.2016).
- RADİKAL, (2014) "Niğde'de Uzun Namlulu, El Bombalı Saldırı", *Radikal Gazetesi*, 21.03.2014, <http://www.radikal.com.tr/turkiye/nigdede-uzun-namlulu-el-bombali-saldiri-1182411>, (Erişim Tarihi: 20.06.2015).
- RUBIN, Michael, (2016) "Türkiye'nin Sınırları Yakında Değişecek", Çev. Şıvan Okçuoğlu, *Odatv.com*, 10.12.2016, <http://odatv.com/turkiyenin-sinirlari-yakinda-degisecek-1012161200.html>, (Erişim Tarihi: 12.04.2017).
- SABAH, (2013) "Hatay'da Patlama", *Sabah Gazetesi*, 13.05.2013, <http://www.sabah.com.tr/gundem/2013/05/11/hatayda-patlama>, (Erişim Tarihi: 11.06.2015).
- SAĞLAM, Zafer, (2006) *Jeopolitik, Jeoekonomik ve Jeostratejik Konumları İtibariyle Türkiye-Suriye İlişkilerinin İncelenmesi*, Genel Kurmay Başkanlığı, Harp Akademileri Komutanlığı, Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Müdürlüğü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- SANDER, Oral, (2011) *Siyasi Tarih*, 1918-1994, İmge Kitabevi, 20. Baskı, Ankara.
- SANDER, Oral, (2013) *Türkiye'nin Dış Politikası*, Derleyen: Melek Fırat, İmge Kitabevi, 4. Baskı, Ankara.
- SARINAY, Yusuf, (2001) *Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası ve Hatay*, *Anavatana Katılışının 60. Yıldönümünde Hatay*, Yayına Hazırlayan, Berna Türkdoğan, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, ss.23-39, Ankara.
- SOYSAL, İsmail, (2000) *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları*, I. Cilt (1920-1945), 3. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- ŞENEN, Tutku, (2015) "Türkiye Her Daim Türkmenlerin Yanındadır", *Anadolu Ajansı*, 22.02.2015, <http://aa.com.tr/tr/dunya/turkiye-her-daim-turkmenlerin-yanindadir/72747>, (Erişim Tarihi: 02.10.2016).
- TANDOĞAN, Ali, (2013) *Arap Baharı Sürecinde Mısır*, Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- TANRIVERDİ, Bilal, (2015) "Suriye Fitnessi ve Kürtler", *Yeni Yüzyıl Stratejik Araştırmalar Merkezi*, <http://www.yysam.org/suriye-fitnessi-ve-kurtler-101h.htm>, (Erişim Tarihi: 12.04.2017).
- TBMM, (1337), *Zabıt Ceridesi*, İtilâfname, Devre:1, C:14, İçtima:2, s.24-28, Yüz Üçüncü İçtima, İçtima Tarihi: 1.11.1337.
- TURAN, Ömer, (2002) "XX. Yüzyılda Türk Toplulukları, Türkler", *Türk Toplulukları*, C. 20, s. 564-614 [p.331-360], Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.
- TURHAN, Alper, (2012) *Türkiye Suriye İlişkilerinde Süreklilik: Çatışma-Yumuşama Dönemleri ve Arap Baharı Süreci*, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kütahya.
- ODATV.COM, (2017) "Meseleyi Hala Anlamadılar", 12.04.2017, <http://odatv.com/meseleyi-hala-anlamadilar-1104171200.html>, (Erişim Tarihi: 12.04.2017)
- UMAR, Ömer Osman, (2004) *Osmanlı Yönetimi ve Fransız Manda İdaresi Altında Suriye (1908-1938)*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.
- USAK, (2011) "Mayınlı Arazide Yürümenin Adı: Suriye'de Değişimi Zorlamak", *Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu*, USAK Ortadoğu ve Afrika Araştırmaları Merkezi, USAK Raporları, Rapor No.11-04, 2. Baskı, Rapor Editörleri Osman Bahadır Dinçer, Gamze Coşkun, Mayıs, Ankara.